

SANG

Årg. 4 • 2023

Sang

Årg. 4 · 2023

Redaktion Lea Wierød Borčak
Uffe Holmsgaard Eriksen
Fedja Wierød Borčak

Adresse Skejby Vænge 289, DK-8200 Aarhus

Mail redaktion@tidsskriftetsang.dk

Hjemmeside www.tidsskrift.dk/SANG

ISSN 2597-0518

Om tidsskriftet Tidsskriftet SANG er et forum for kritisk refleksion over sang som udtryksform. Vi bringer både forskning i og formidling om alle typer af sang fra alle faglige vinkler.

Manuskript SANG modtager mange typer indlæg, f.eks. artikler, anmeldelser, interviews og kommentarer. Se <https://tidsskrift.dk/SANG/about/submissions>

Forsideillustration Simon Væth

Støtte Tidsskriftet støttes af Statens Kunstfond.

Morgensangens fællesskabende kraft hos højskoleelever

For mange højskoleelever er fællessangen fra *Højskolesangbogen* en særegen og central del af højskoletilværelsen. Den daglige morgensamling, foredrag og andre arrangementer skydes tit i gang med en sang fra "den blå", som *Højskolesangbogen* ofte kaldes. Især de meget vellidte aftensangssessioner har *Højskolesangbogs*-fællessang som omdrejningspunkt og er kendte for deres til tider næsten euforiske, stemningsskabende natur. Hvordan fællessangen sætter sig i bevidstheden på den enkelte højskoleelev er selvsagt en individuel oplevelse, men den beskrivelse, jeg uden sammenligning oftest er stødt på, er følelsen af fællesskab.

Det faktum, at fællessang er et fællesskabsdannende fænomen, er et efterhånden gennemtærsket emne i den brede kulturelle offentlighed. Men hvad der ikke diskuteres lige så ofte, er, hvilke aspekter, der virker fællesskabende. En af mine tidligere kollegaer på Bornholms Højskole udtrykte en dag til en morgensamling: "Jeg ved ikke, hvad der præcist ved fællessangen er det fællesskabende, eller om sangen blot er et produkt af fællesskabet."

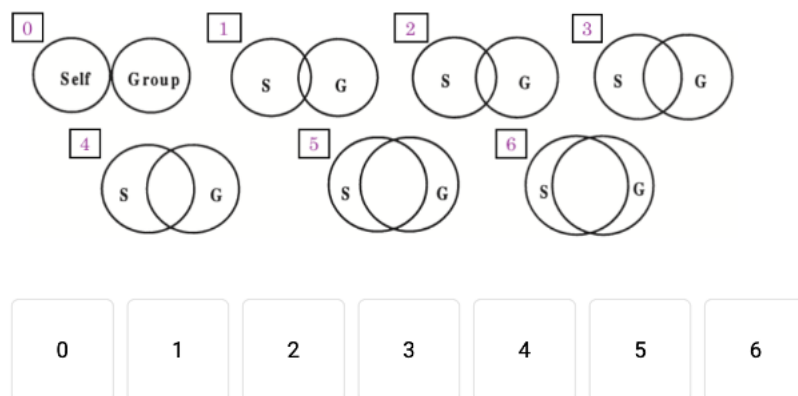
Denne artikel søger at belyse dette spørgsmål og præsenterer observerede egenskaber, der kan belyse nogle af de fællesskabende faktorer ved fællessang. Heriblandt hvordan sangenes kompositoriske egenskaber synes at pege ud over det tekstliges betydning, samt

hvordan glæden ved fællessang ikke synes at være afhængig af, at man er vokset op med den danske fællessangskultur.

Fra august 2021 var jeg i et års tid ansat som musik- og valgfagslærer på Bornholms Højskole, mens jeg færdiggjorde mine studier på kandidatuddannelsen kognitiv semiotik på Aarhus Universitet. Denne artikel udspringer fra mit speciale, som jeg arbejdede på sideløbende med elevholdet F22.

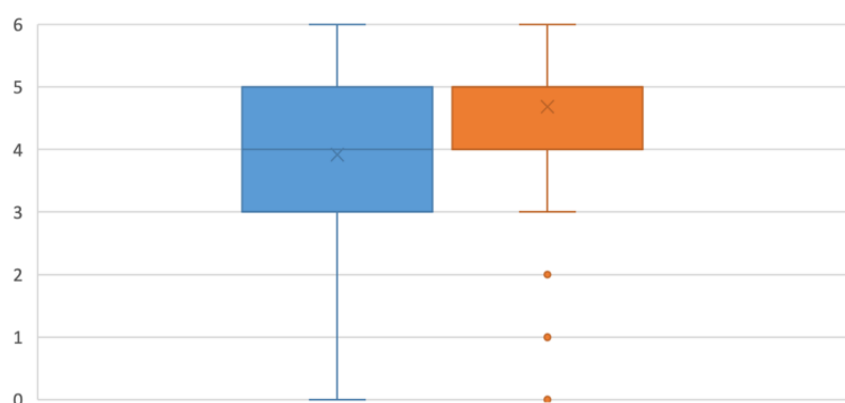
I midten af marts måned besøgte jeg højskolerne Engelsholm, Ry og Silkeborg, hvor jeg holdt en morgensamling, samt Bornholms højskole, hvor jeg selv var ansat. Eleverne skulle umiddelbart før og efter samlingen svare på den såkaldte IIS-skala (Inclusion of Ingroup in the Self-scale), hvorvidt de på en syvtrinskala fra 0 til 6 følte sig forbundet med deres højskolevenner og medkursister omkring dem. Morgensamlingen bestod af fællessang med udgangspunkt i hhv. ukendte, moderat til meget kendte sange for eleverne.

I hvor høj grad føler du dig i dette øjeblik forbundet med gruppen omkring dig?

Figur 1. IIS-skalaen er et socialpsykologisk værktøj brugt til at måle folks følelse af samhørighed til gruppen af mennesker, der omgiver dem i konkrete sociale situationer. Cirklerne skal symbolisere, i hvor høj grad ens "jeg" overlapper og føles forbundet med gruppen omkring én.

255 elever deltog i alt, og gennemsnitsfølelsen af at føle sig inkluderet i fællesskabet lå inden morgensamlingerne på 3,9. Efter morgensamlingerne var den steget til 4,6 – en statistisk signifikant stigning.

Figur 2. Den blå farve repræsenterer svarene fra før morgensamlingerne, og den orange for svarene efter. X'erne angiver gennemsnitsværdien for elevernes svar på IIS-skalaen.

Tendensen bekræftes også af forskningen på området. Et stort forskningskatalog fra de sidste 40 år viser mange positive fysiologiske og neurale påvirkninger forårsaget af sang og musik. Det gælder f.eks. udskillelsen af endorfiner og oxytocin, som stiger markant (Kreutz et al. 2003, 218; Keeler et al. 2015, 7). Et fænomen, der er mindst lige så interessant i sammenhængen, er *entrainment*. Kort fortalt beskriver begrebet *entrainment* organismers evne til at "tune ind" på hinanden gennem en umiddelbar rytmisk reaktionsevne, der sker på et dybereliggende plan med en reaktionstid nede på få millisekunder. Det forklares som en evolutionært udviklet evne, der giver organismer en fordel i at overleve ved at agere socialt med hinanden. I menneskets tilfælde kommer det bl.a. til udtryk i udviklingen af såkaldt lingvistisk koordinering, det talte sprog, fordi det anses for at være en nødvendig egenskab for overhovedet at kunne kommunikere med et sprog (Phillips-Silver, Aktipis og Bryant 2010, 5). Ser man *entrainment*-begrebet i en musikalsk sammenhæng, kan det være med til at forklare, hvordan mennesker er i stand til at synkronisere sin adfærd til en ekstern rytme (Clayton 2012, 49). Og netop den musikalske *entrainment* er vigtig at udforske i sammenhæng med generel menneskelig musikalsk perception. Den danske hjerneforsker og jazzmusiker Peter Vuust bliver flittigt citeret og brugt især i forbindelse med sit arbejde om *prediction coding mechanisms* (PCM). Vuusts PCM-model går ud på, at mennesket finder mening gennem musikalsk kommunikation og interaktion via den fælles bevidsthed omkring det at forsøge at forudsige rytmiske mønstre i en gensidig handling mellem musikalske individer. Det rytmiske aspekt af musik, en fælles puls, har altså meget at sige i forhold til kvaliteten og gensidigheden i en musikalsk interaktion (Vuust et al., 2022, 300).

Den svenske forsker Bjørn Vickhoff har sammen med kolleger undersøgt, hvordan sanges melodiske og kompositoriske strukturer er i stand til at koordinere vejrtrækningen hos sangere, der synger den samme sang, f.eks. i et kor. Denne koordinerede vejrtrækning har endvidere vist sig at have en effekt på deltagernes hjertefrekvensrytmer (Vickhoff et al. 2013, 7). Fællessang skaber en samstemmede fælles vejrtrækning for de deltagende sangere, som medfører en synkroniseret vejrtrækning, der så resulterer i en fælles synkroniseret puls. For at den kan synkroniseres på tværs af individer, skal den være af rytmisk natur.

En anden væsentlig pointe er også her, at menneskets evne til rytmisk synkronisering tilsyneladende sker på tværs af kulturer. Det kan være med til at forklare, hvorfor dans og musik, socialantropologisk set, lader til altid at have været en central del af menneskelige kulturer og ritualer (Bryant 2013, 10).

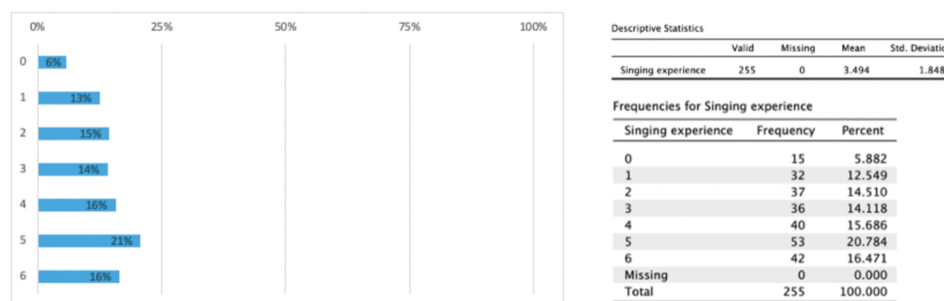
Musiker og sundhedsforsker Lasse Skovgaard præsenterer en typologi over de forskellige måder, hvorpå vi dyrker fællessang i Danmark, som han inddeler i stadionsang, korsang, lejrballsang, lejlighedssang og højskolesang. Højskolesangen skiller sig ud fra de andre på den måde, at målet med denne type fællessang i højere grad er at "skabe en fælles refleksion og stemning af sindet" (Skovgaard 2020, 36). At forstå højskolesangen ud fra denne typologi giver god mening og går i spænd med de ovenfor beskrevne forskningsresultater. De fysiologiske og neurale mekanismer, der opstår ved sangen som fysisk handling, samt Vuusts PCM-model kan hvad angår højskolesangen benyttes til at forstå, hvordan musik og sang kommunikativt forbinder mennesker i en musikalsk samhandling, og det hænger på den måde sammen med Skovgaards typologibeskrivelse af højskolesangen.

Man kunne stoppe her og slå sig til tåls med de videnskabelige forskningsresultater som forklaring på det fællesskabende ved fællessang. Men hvordan kommer det fællesskabende ved fællessang til udtryk i en højskolemæssig sammenhæng? Som nævnt indledningsvist slutter mit specialeprojekt ikke her.

For at nuancere forståelsen af fællesskabsfølelsen hos eleverne blev de efter samlingen også spurgt ind til deres forhold til fællessang før deres højskoleophold, samt deres personlige forhold til sangene, som blev sunget til samlingerne. Her stødte jeg på nogle sammenhænge, der overraskede mig lidt.

For det første syntes de internationale elever at blive lige så påvirket af fællessangen som de danske på trods af sprog- og kulturforskellene. For det andet var elevernes generelle erfaring med fællessang før deres ophold på deres respektive højskole utroligt blandet. Spurgt på

en skala fra 0 til 6 om, hvorvidt fællessang har fyldt i deres liv, var spredningen meget ens fordelt på hele spektret.

Figur 3. Til venstre er svarene angivet i liggende søjlediagram med procentvise svar – til højre i talskema med procent inkl. antal elever pr. svar.

Det fællesskabende ved morgensangen tyder altså ikke på her at være påvirket af, hvorvidt man er vokset op med det eller ej. For selvom det tekstlige indhold i sangene ikke er umiddelbart forståeligt, er der stadig stor affekt og følelser at hente i sangenes kompositoriske og melodiske univers. Uformelle samtaler med både internationale og danske elever bekræfter disse sammenhænge, men ud fra mine data alene kan disse sammenhænge ikke entydigt verificeres.

Med disse faktorer taget i betragtning tyder det på, at fællessang på højskoler er et fællesskabende ritual, der hverken kræver den store erfaring eller en egentlig dybdegående tekstnær forståelse af sangene. De historisk-poetiske og demokratisk dannende aspekter af sangene i *Højskolesangbogen* synes med andre ord ikke at spille en afgørende rolle i den rituelle morgensangshandling isoleret set.

Fællessang til morgensamlinger på danske højskoler er fællesskabende, men hvilke aspekter af fællessangen, der virker til at være primus motor for fællesskabsfølelsen, synes sværere at konkludere entydigt. I en række britiske forsøg fra 2015 og 2016 har man sammenlignet det fællesskabende (også med brug af IIS-skalaen) i aftenkurser med henholdsvis korsang, teater, litteratur og billedkunst. Her er det bevist, at de forskellige discipliner skaber en sammenlignelig følelse af fællesskab hos kursisterne i en periode over syv måneder. Den eneste forskel er, at korsangskurset ser ud til hurtigere at etablere en følelse af fællesskab i begyndelsen af forløbet sammenlignet med de andre. Derfor hævder de britiske forskere, at fællessang har en såkaldt *icebreaker effect*, der er ideel til at skabe en umiddelbar følelse af samhørighed og hurtig social bonding (Pearce, Launay og Dunbar 2015, 1). Men det er ikke kun det at synge i sig selv, der er fællesskabende, virker det til. Også sangenes musikalske komposition og det rituelle i fællessang har stor virkning.

Musik har generelt vist sig at være tværkulturel i sin måde at kommunikere følelser og stemninger på. Balkwill og Thompson (1999) har vist, hvordan melodisk og rytmisk kompleksitet, harmoniske klangfarver samt tempo i musik kan have potentiale til at skabe ensartede affektive og emotionelle oplevelser i individer på tværs af kulturer. Sagt på en anden måde kan indiske ragaer vække en lignende stemning og affekt hos vestlige førstegangslytterer som hos indere og vice versa. Disse emotionelle og affektive oplevelser baserer sig på psykosociale egenskaber, hvad Balkwill og Thompson kalder for *psychosocial cues*. For eksempel gør et langsomt tempo i forening med molbaserede klange, at det musikalske udtryk skaber en mere dyster og trist stemning hos lytterne. Disse psykosociale *cues* er universelle, hævder Balkwill og Thompson (1999, 58). Resultaterne fra mit forsøg kan derfor tolkes i den retning, at højskolesangene i sig selv har en betydelig fællesskabende kraft på baggrund af deres kompositoriske konstruktion og de psykosociale *cues*, der er at finde i sangene. Så for at tage udgangspunkt i morgensamlingerne er der altså også fællesskabende kraft i det rituelle, der ligger i at samles omkring sange, der skaber affektskabende værdi i højskoleeleverne.

Det rituelle ved fællessang er for nylig i en undersøgelse blevet sat i perspektiv til coronanedlukningen og de virtuelle fællessangsinitiativer affødt heraf. En undersøgelse påviste, hvordan ”fællessang hver for sig” tilsyneladende ikke havde nogen effekt på den umiddelbare følelse af samhørighed hos de til tider over en million danske seere til Fællessang – hver for sig på DR1 (Sørensen et al. 2021). Til gengæld bliver vigtigheden af det rituelle ved handlingen understreget. Den bagvedliggende årsag til virtuel fællessang er ifølge forskerne bag undersøgelsen at styrke vores forestillede nationale fællesskabs sociale solidaritet (Sørensen et al. 2021, 134). Fællessang som handling har på den måde en symbolsk værdi, der rækker ud over det at synge. Det kunne altså tyde på, at fællessang handler om mere end bare den umiddelbare følelse af samhørighed. Inden for musikantropologisk forskning er en bredt anerkendt teori, at dans og musik kan ses som koalitions-skabende værktøj i et evolutionært perspektiv. Musik og dans har gennem tiden været brugt som ”koalitionssignaler” til omverdenen. Jo bedre og højere vi synger, danser og spiller, jo stærkere er og fremstår vores samhørighed indadtil såvel som udadtil (Hagen og Bryant 2003, 39).

Mange faktorer spiller en rolle i forhold til resultaterne fra mit forsøg. For eksempel er min person som fællessangsformidler stærkt influerende på, hvordan energien og humøret i rummet opleves, ligesom sangvalget også har en betydelig indflydelse. Men mit projekt

og denne artikel kan måske bidrage til en mere nuanceret forståelse af fællessangens rolle på danske højskoler. Jeg hævder, at fællessang er mere end "blot at synge sammen". Fællessangen på højskolerne er et multifacetteret fænomen: På den ene side demokratisk dannende i sin historisk-poetiske form, som man finder ved at nærstudere teksterne og sætte dem i samfundshistorisk og kulturel kontekst. På den anden side et fælles koalitions-skabende ritual i sin egen ret med dels de fysiologiske og neurale effekter, dels sangenes affektskabende potentialer udfoldet i deres musikalske kompositioner.

Indholdet i *Højskolesangbogen* kan ses som små værker med performativ værdi og affektskabende potentiale udfoldet i de daglige morgensamlinger. For at vende tilbage til Skovgaard's formulering skabes her en fælles refleksion og stemning af sindet hos højskoleeleverne. Meget tyder på, at dette er et produkt af morgensamlingen som rituel handling og ikke "kun" at synge sammen. Hvorvidt fællesskabet er et produkt af fællessangen, eller omvendt, er et spørgsmål om hønen og ægget, og ikke entydigt muligt at svare på ud fra min undersøgelse alene. Men hvad mit lille specialeventyr uomtvisteligt har fortalt mig, er, hvor stor en kraft sangenes kompositoriske konstruktion har, og hvordan den i højskolesangbogen formidles på tværs af sprog og kulturer. Til slut vil jeg også lægge vægt på den musikalske udførelse af sangene. De psykosociale *cues*, der gemmer sig i sangenes kompositioner, kommer kun til udtryk ved en musikalsk fremførelse af sangene. Og dette er fællessangsformidlerens og den akkompagnerendes ansvar.

Bibliografi

- Balkwill, Laura Lee og William Forde Thompson. 1999. "A Cross-cultural Investigation of the Perception of Emotion in Music: Psychophysical and Cultural Cues." *Music Perception* 17 (1): 43-64. [doi: 10.2307/40285811](https://doi.org/10.2307/40285811).
- Bryant, Gregory A. 2013. "Animal Signals and Emotion in Music: Coordinating Affect across Groups." *Frontiers in Psychology* 4. doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00990.
- Clayton, Martin. 2012. "What is Entrainment? Definition and Applications in Musical Research." *Empirical Musicology Review* 7 (1-2): 49-56. doi.org/10.18061/1811/52979.
- Hagen, Edward H. og Gregory A. Bryant 2003. "Music and Dance as a Coalition Signaling System." *Human Nature* 14 (1): 21-51. [doi: 10.1007/s12110-003-1015-z](https://doi.org/10.1007/s12110-003-1015-z).

- Keeler, Jason R., Edward A. Roth, Brittany L. Neuser, John M. Spitsbergen, Daniel J.M. Waters, John-Mary Vianney. 2015. "The Neurochemistry and Social Flow of Singing: Bonding and Oxytocin." *Frontiers in Human Neuroscience* 9. doi: [10.3389/fnhum.2015.00518](https://doi.org/10.3389/fnhum.2015.00518).
- Kreutz, Gunter, Stephan Bongard, Sonja Rohrmann, Dorothee Grebe, Hans G. Bastian og Volker Hodapp. 2003. "Does Singing Provide Health Benefits?" I *Abstracts of the 5th Triennial Conference of the European Society for the Cognitive Sciences of Music (ESCOM)*, redigeret af R. Kopiez, A.C. Lehmann, I. Wolther og C. Wolf, 216-219. Hanover: Univ. of Music and Drama.
- Pearce, Eiluned, Jacques Launay og Robin I.M. Dunbar. 2015. "The Ice-Breaker Effect: Singing Mediates Fast Social Bonding." *Royal Society Open Science* 2 (10). doi: [10.1098/rsos.150221](https://doi.org/10.1098/rsos.150221).
- Phillips-Silver, Jessica, Christina Aktipis og Gregory A. Bryant. 2010. "The Ecology of Entrainment: Foundations of Coordinated Rhythmic Movement." *Music Perception* 28 (1): 3-14. doi: [10.1525/mp.2010.28.1.3](https://doi.org/10.1525/mp.2010.28.1.3).
- Skovgaard, Lasse. 2020. "På vej mod en fællessangstypologi." *SANG* (1): 32-37.
- Sørensen, Jesper F., Katrine F. Baunvig, Peter B. Andersen. 2021. "Håndvask og fællessang. Ritualer og ritualiserede handlinger i Coronaens tid." *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* (72): 116-136. doi: [10.7146/rt.vi72.126503](https://doi.org/10.7146/rt.vi72.126503).
- Vickhoff, Björn, Helge Malmgren, Rickard Åström, Gunnar Nyberg, Seth-Reino Ekström, Mathias Engwall, Johan Snygg, Michael Nilsson, Rebecka Jörnsten. 2013. "Music Structure Determines Heart Rate Variability of Singers." *Frontiers in Psychology* 4: 334. doi: [10.3389/fpsyg.2013.00334](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00334).
- Vuust, Peter, Ole A. Heggli, Karl J. Friston og Morten L. Kringelbach. 2022. "Music in the brain." *Nature Reviews Neuroscience* 23 (5): 287-305. doi: [10.1038/s41583-022-00578-5](https://doi.org/10.1038/s41583-022-00578-5).